

III.

A városi jogállás megszerzésének feltételei az 1960-as években⁴¹

⁴¹ A fejezet megírásához felhasznált források: Beér János – Kovács István – Szamel Lajos: Magyar államjog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1969; A magyar állam szervei 1950–1970. Központi szervek. Főszerkesztő: Boreczky Beatrix. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1993.

Sárospatak várossá nyilvánításával kapcsolatban indokolt, hogy áttekintsük a városi jogállás megszerzési feltételeinek alakulását az 1950-es, 60-as években. Az 1949-ben hatályba lépett Alkotmány szerint „az egyes igazgatási szervek területi változásait a minisztertanács határozza meg”.⁴² A várossá nyilvánítás jogát tehát a kormány hatáskörébe utalták. E jogkört részletezte az 1954-ben közzétett, az igazgatási területszervezésről szóló törvényerejű rendelet. A jogszabály 1971-ig hatályban maradt, tehát Sárospatak szempontjából is jelentőséggel bírt, ezért teljes terjedelemben közlöm.

1954. évi 9. számú törvényerejű rendelet az igazgatási területszervezésről⁴³

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa e törvényerejű rendelettel az ország igazgatási, egységeinek területi és szervezeti beosztása változtatására vonatkozó irányelveit – a gazdasági és kulturális szempontok figyelembevételével – az alábbiak szerint szabályozza.

I. fejezet: Az igazgatási egységek területének kialakítására vonatkozó irányelvek

1.§ (1) A Magyar Népköztársaság területe államigazgatási szempontból megyékre, járásokra, városokra, községekre tagozódik. Nagyobb városok igazgatási kerületekre oszthatók.

Az egyes igazgatási szervek területi változásait a Minisztertanács határozza meg. [Alkotmány 29. §. (1) és (2) bek.]

(2) A Minisztertanács hatáskörébe tartozik a megye, járás, város, község igazgatási határainak megváltoztatása, községek várossá szervezése, városok közvetlenül a Minisztertanács, megyei vagy járási tanács alá rendelése, városok igazgatási kerületekre osztása, új községek szervezése, községek (város) egyesítése, több község egy közös tanács alá rendelése, a végrehajtó bizottsági kirendeltségek megszervezésének engedélyezése, igazgatási székhelyek, tanyaközpontok kijelölése, helynevek megállapítása és megváltoztatása.

2.§ Az igazgatási egység területének határát a mindenkori gazdasági, kulturális és történelmi adottság követelményeinek megfelelően kell megállapítani.

3.§ Területátcsatolást abban az esetben lehet elrendelni, ha a meglévő határ egy része nem felel meg a közvetlenül érdekelt lakosság, az ipari, mezőgazdasági üzem érdekeinek, illetve ha a kialakítandó határ az igazgatás munkáját előnyösen befolyásolja.

4.§ Várossá lehet szervezni azt a nagyobb lakossággal rendelkező egy vagy több községet, amely gazdasági, társadalmi adottságainál fogva városias jellegű feladatokat lát el, fejlődő ipara, kereskedelme, kulturális, szociális és egészségügyi intézményei vannak és politikai, gazdasági, igazgatási szerveinek irányító, szervező tevékenysége kihat a környékre. Figyelembe kell venni a belterületi lakosság iparban, kereskedelemben és egyéb munkaterületen való foglalkoztatottságát is.

5.§ (1) Közvetlenül Minisztertanács alá rendelhető az a százezer lakoson felüli város, amelynek az ország népgazdasága, a lakosság ellátása szempontjából kiemelkedő jelentőségű ipara van és emellett kereskedelmi hálózata, szociális, kulturális, egészségügyi intézményei, politikai és igazgatási szervei a megye területén is túlterjedő irányító és szervező tevékenységet fejtenek ki. Lakosságának döntő többsége az iparban, közlekedésben, kereskedelemben, kulturális, egészségügyi, szociális és igazgatási intézményeknél dolgozik.

(2) Közvetlenül megyei tanács alá rendelhető az a város, amely az ország, vagy a megye lakosságának ellátása szempontjából jelentős iparral és kereskedelmi hálózattal rendelkezik, kulturális, szociális és egészségügyi intézményei vannak, politikai és igazgatási szervei a megye területére is kiható irányító tevékenységet gyakorolnak. A belterületi lakosoknak legalább fele az (1) bekezdésben megjelölt népgazdasági ágakban, illetve intézményeknél dolgozik.

⁴² 1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról, 29.§ (2) bek. = Magyar Közlöny, 1949. 174. szám, augusztus 20.

⁴³ 1954. évi 9. számú törvényerejű rendelet az igazgatási területszervezésről = Magyar Közlöny, 1954. 30. szám, április 21., 168–170. o.

(3) A megyei tanács, illetve az irányító szervek székhelyeül kijelölt város (megyeszékhely) – kivéve a közvetlenül Minisztertanács alá rendelt várost – közvetlenül a megyei tanács alá tartozik.

(4) Járási tanács alá tartoznak mindazok a városok, amelyek az (1)–(3) bekezdésben foglaltak alapján nincsenek közvetlenül sem a Minisztertanács, sem a megyei tanács alá rendelve.

(5) Városi igazgatási kerületeket általában közvetlenül a Minisztertanács alá rendelt városban lehet szervezni – indokolt esetben más városban is – a lakosság számától és a város tagozottságától függően.

(6) A közvetlenül Minisztertanács alá rendelt város tanácsa a megyei tanáccsal, a közvetlenül megyei tanács alá rendelt város tanácsa pedig a járási tanáccsal azonos jogállású.

6.§ (1) Községgé szervezés alapvető feltétele, hogy a községgé szervezendő lakott hely (tanyaközpont) mintegy ötezer katasztrális hold mezőgazdasági területű és megközelítőleg ezeröttszáz lakosú legyen, lehetőleg zárt települési formával, a lakosság legfontosabb kulturális, szociális és igazgatási ellátását biztosító szervekkel rendelkezze, végül a tervezett belterület egyik szomszédos község belterületéhez se legyen öt km-nél közelebb.

(2) Amennyiben a területen ipari, bányüzem működik, vagy belterjes gazdálkodás folyik, ötezer katasztrális holdon aluli területtel is lehet községet szervezni.

7.§ (1) Egymással összeépült, vagy egymáshoz közel fekvő (egy-kettő km) községeket fejlődésük és a nagyobb államigazgatási egységek kialakítása érdekében egyesíteni (összeépült belterületeket) vagy összevonni (össze nem épült belterületeket) lehet.

(2) A kis területű, egymással szomszédos ötszáz főnél kevesebb lakossal rendelkező községeket – ha azok más községgel (várossal) nem egyesíthetők – közös tanácsú községgé lehet átszervezni.

8.§ Azokat a külterületi lakott helyeket, amelyek a községalakításhoz szükséges területtel és lakossággal rendelkeznek, egyben kulturális, szociális és igazgatási ellátásukat biztosítani lehet, azonban megfelelő települési formájuk hiányzik – amennyiben a mezőgazdasági termelési szükségessé teszi – a belterület kialakítása, valamint a lakosság érdekében tanyaközponttá lehet kijelölni.

II. fejezet: Igazgatási területszervezési eljárás és névmegállapítás irányelvei

9.§ (1) Az 1.§ (2) bekezdésében foglalt igazgatási területszervezési változásokat a közvetlenül érdekelt terület lakossága a községi (városi) tanácsnál, az illetékes községi (városi) tanács a közvetlen felügyeletet gyakorló tanácsnál, a megyei tanácsok és a közvetlenül Minisztertanács alá rendelt város, valamint a minisztériumok és az országos hatáskörű szervek a Minisztertanácsnál kezdeményezhetik.

(2) Az igazgatási területszervezési ügyekben – a lakosság véleményének meghallgatása után – a közvetlenül érdekelt községek (városok) tanácsa határozatot hoz, amelyet döntés céljából a felettes tanácsok végrehajtott bizottságain keresztül a Minisztertanácshoz terjeszt fel.

(3) Területi változásokat a Minisztertanács saját hatáskörében közvetlenül kezdeményezhet és elrendelhet.

10.§ (1) A megye, a járás, a város, a község, a tanyaközpont, valamint a törzskönyvezett külterületi lakott hely hivatalos neve nem egyezhet meg más megye, járás, város, község, tanyaközpont, törzskönyvezett külterületi lakott hely nevével.

(2) Indokolt esetben bármely helynév megváltoztatható. Az új helynév megállapításánál figyelemmel kell lenni a lakosság véleményét kifejező illetékes tanács javaslatára, a település történetére, földrajzi környezetére, valamint a nyelvészeti szempontokra.

(3) A helyneveket és az azokban bekövetkezett változásokat a Központi Statisztikai Hivatal az Országos Községi Törzskönyvben tartja nyilván. Hivatalosan kizárólag az itt nyilvántartott helyneveket szabad használni.

III. fejezet: Vegyes rendelkezések

11.§ (1) E törvényerejű rendelet 1954. május 1-én lép hatályba, egyidejűleg hatályukat veszítik a törvényhatóságokról szóló 1886:XXI. tv., a községekről szóló 1886:XXII. tv., a község és egyéb helynevekről szóló 1898:IV. tv., az 1952. évi 17. sz. tvr. 2.§-ának ellentétes rendelkezései, a kis- és nagyközségek pénzügyi egyensúlyának helyreállításáról szóló 177.300/1924. B.M. sz. körrendelet, a községi területváltozásoknál és az új községek alakulásánál irányadó elvek és a követendő eljárás tárgyában kiadott 190.171/1946. (V.14.) B.M. sz. rendelet, a tanyás települések korszerű kialakításáról szóló 630/1949.

(I.22.) Korm. sz. rendelet, a községgé alakulás és az ezzel kapcsolatos egyes kérdések újabb szabályozásáról szóló 3690/1949. (IV.23.) Korm. sz. rendelet, az összeépült községek egyesítéséről és a törpe községek önállóságának megszűntetéséről szóló 115.800/1925. B.M. sz. rendelet, valamint jelen törvényerejű rendelettel ellentétes összes egyéb rendelkezések.

(2) Jelen törvényerejű rendelet végrehajtásáról a Minisztertanács elnöke gondoskodik.

Látható, hogy formálisan ez a jogszabály helyezte hatályon kívül a kiegyezést követően született községi és más területszervezési törvényeket és egyéb jogszabályokat. Az utolsó mondatban jelzett végrehajtási utasítás néhány hónapon belül megjelent, ezt kivonatosan, csak a várossá nyilvánítási szabályokra tekintettel közlöm.

A Minisztertanács Elnökének 1–138/1954. számú utasítása az igazgatási területszervezésről szóló 1954. évi 9. számú törvényerejű rendelet végrehajtása tárgyában⁴⁴

Az 1954. évi 9. számú törvényerejű rendelet 11. § (2) bekezdés alapján a következőket rendelem: (...)

Eljárás a községek várossá szervezése, városok közvetlenül a Minisztertanács, megyei vagy járási tanács alá rendelése esetén

3.§ (1) Községek várossá szervezése, valamint városok közvetlenül a Minisztertanács, megyei vagy járási tanács alá rendelése ügyében az érdekelt községi, illetve városi tanács hoz határozatot. A határozat a jelen § (2) bekezdésben feltüntetett mellékletekkel együtt a járási, illetve megyei tanácshoz küldik meg. A megyei tanács az ügyben tanácsulésen hoz határozatot, amelyet az összes határozatokkal és mellékletekkel együtt döntés végett felterjeszt a Minisztertanácshoz.

(2) A Minisztertanácshoz a következő mellékleteket kell felterjeszteni: a lakosság számát, foglalkozás szerinti megoszlását, ipari üzemeket, kereskedelmi, kulturális, szociális és egészségügyi intézményeket, valamint a közművesítés mértékét magában foglaló kimutatást, ezenkívül minden olyan adatot, amely a változtatás szükségességét indokolja, továbbá a változással járó létszám- és költségvetési tervezetet, külön kimutatva a változással járó pénzügyi többletkiadást, vagy a kiadások csökkenését és a végrehajtó bizottság hivatali szervezetében szükségessé váló létszámnövekedést, vagy létszámcsökkenést.

(3) A Minisztertanács határozatát az érdekelt községi (városi) tanács végrehajtó bizottsága – ellenkező rendelkezés hiányában – a határozat kézhezvételét követő 90 napon belül hajtja végre. (...)

Eljárás községek (város) egyesítése, összevonása esetén.

6.§ (1) Községek egyesítéséhez általában az érdekelt lakosság többségének akarata szükséges.

(2) Községek (város) összevonásához általában az összevonásra (hozzácsatolásra) javasolt község lakossága többségének akarata szükséges.

(3) Községek (város) egyesítése, összevonása ügyében az érdekelt községi (városi) tanácsok határozatai, valamint a járási tanács végrehajtó bizottságának véleménye alapján a megyei tanács hoz határozatot. A határozatot a jelen § (4) bekezdésben felsorolt mellékletekkel együtt döntés végett felterjeszti a Minisztertanácshoz.

(4) A Minisztertanácshoz a következő mellékleteket kell felterjeszteni: az érdekelt lakosság többségének akaratát kifejező falugyűlés, kisgyűlés jegyzőkönyvét, vagy írásbeli kérelmét, 1: 50.000-es méretarányú térképábrázlatot, annak feltüntetését, hogy az egyesítendő községek melyik községrészében legyen a tanács végrehajtó bizottságának hivatali szervezete elhelyezve, továbbá az egyesítéssel (összevonással) járó pénzügyi létszámkihatást (pénzügyi létszámtervet) és az egyesítéssel járó pénzügyi és létszámkeret csökkenést vagy növekedést.

⁴⁴ A Minisztertanács Elnökének 1–138/1954. számú utasítása az igazgatási területszervezésről szóló 1954. évi 9. számú törvényerejű rendelet végrehajtása tárgyában = Helyi Tanácsok Közlönye, II. évf. 52. szám, 1954. augusztus 15., 555–557. o. (kivonatos közlés)

(5) Községek (város) összevonása esetén az új község (város) külső területein lakók számára, amennyiben szükséges, VB. kirendeltséget kell szervezni.

(6) A Minisztertanács határozatát a megyei, illetőleg a járási tanács végrehajtó bizottsága – ellenkező rendelkezés hiányában – a határozat kézhezvételét követő 90 napon belül hajtja végre. (...)

Egyéb rendelkezések

8.§ (1) Az igazgatási területszervezési ügyekben a tanácsülés elé terjesztendő javaslatok előkészítése az érdekelt tanács végrehajtó bizottságának a feladata, amely a javaslatok előkészítéséért és a tanácsülés elé terjesztéséért felelős. A hozott határozatokat és véleményeket 15 napon belül kell felterjeszteni a felettes tanácshoz.

(2) Jelen utasításban megjelölt határidők értelemszerűen kötelezőek a végrehajtásnál közreműködő országos főhatóságok és hivatalok helyi szerveire is.

(3) Az illetékes községi (városi) tanács végrehajtó bizottsága az elrendelt területi, szervezeti, vagy névváltoztatásról a helyileg szokásos módon értesíti a közvetlenül érdekelt lakosságot.

(4) Az elrendelt területi, szervezeti vagy névváltoztatást végrehajtó tanács végrehajtó bizottsága – szokásos hivatalos úton – a végrehajtásról 30 napon belül jelentést küld a Minisztertanácshoz.

*

Az 1949-es Alkotmánynak a tanácsok kormányzati felügyeletéről szóló, már idézett rendelkezésének megváltoztatása az 1953-ban hatalomra jutott Nagy Imre számára fontos cél volt. Az új miniszterelnök a választott helyi szervek fölötti államigazgatási gyámkodást a dolgozó nép alárendeltsége szimbólumának tekintette, így nem meglepő, hogy a Magyar Dolgozók Pártja 1954. május 24–30. között rendezett III. kongresszusán előadói beszédében bő teret szentelt e kérdésnek. Többek között megállapította: „Helyi tanácsaink államhatalmi feladatainak ellátását megnehezítette, hogy működésükben nem az országgyűlésnek vagy az Elnöki Tanácsnak voltak, sőt vannak ma is alárendelve (...) ezzel megsértettük a szocialista államszervezés egyik fontos elvét, amely a hatalmi szerveket helyezi az igazgatási szervek fölé.”⁴⁵

Ennek nyomán az országgyűlés az alkotmányt akként módosította, hogy „az egyes igazgatási szervek területi változásait az államhatalom szervei határozzák meg”. Egyúttal az Elnöki Tanács hatásköre a következő mondattal egészült ki: „legfelsőbb fokon irányítja az államhatalom helyi szerveinek munkáját.”⁴⁶ Ezzel egyidejűleg hatályba lépett az ún. „második tanácstörvény”, amely az 1954-es igazgatási területszervezési tvr. 4.§ (1) bekezdését felülírva megállapította, hogy a tanácsokat az Országgyűlés, illetve a NET általános irányító és legfelsőbb felügyeleti jogkörében irányítja. A területszervezési átalakítások tehát ettől kezdve a kormány helyett az Elnöki Tanács hatáskörébe kerültek.⁴⁷ Az 1954. évi 9. tvr. ezzel a módosítással maradt hatályban 1971-ig, amikor is az ún. „harmadik tanácstörvény”⁴⁸ 75.§ (3) bek. a) pontja hatályon kívül helyezte.⁴⁸ Sárospatak várossá nyilvánításakor tehát az 1954-es jogszabály – és végrehajtási utasítása – volt az irányadó.

Az Elnöki Tanács ma már kevéssé ismert államjogi konstrukció, ezért indokolt néhány szóval bemutatni. A testület a Szovjetunió államszervezetéből átvett az ún. kollektív államfői modellt honosította meg. Országgyűlést helyettesítő, egyben államfői szerv volt; előbbi funkciójában gyakorolta az országgyűlés jogkörét, ha az nem ülésezett. 21 főből állt: egy elnök (ő gyakorolta a hagyományosan egyszemélyi államfő által ellátott feladatokat), két helyettes

⁴⁵ A Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusának jegyzőkönyve. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1954. 431. o.

⁴⁶ 1954. évi VIII. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmányának módosításáról = Magyar Közlöny, 1954. 73. szám, szeptember 25.

⁴⁷ 1954. évi X. törvény a tanácsokról = Magyar Közlöny, 1954. 73. szám, szeptember 25.

⁴⁸ 1971. évi I. törvény a tanácsokról = Magyar Közlöny, 1971. 11. szám, február 19.

elnök, egy titkár és 17 tag. Országgyűlési képviselőknek kellett lenniük, hiszen a parlament az alakuló ülésen, saját sorából választotta meg őket, a következő választásig terjedő ciklusra; első ízben 1949-ben.⁴⁹

Ami a városok jogállását illeti, az első tanács törvény alapján a városokat 1950-ben a járások alá rendelték, kivéve a kormány által közvetlenül a megyékhez rendelt városokat.⁵⁰ A második tanács törvény alapján 1954-ben megszüntették a járások alá rendelt városokat és létrehozták a járási jogú város kategóriát.⁵¹ Ezzel szinte egyidejűleg a kormány négy nagyvárost – köztük a borsodi megyeszékhelyet – kiemelt a többi közül és megyei jogú várossá nyilvánított.⁵²

Az 1960-as évek második felében a gazdasági reform hangulatában mind jobban magára találó helyi pártszervek és tanácsok egyre nyomatékosabban adtak hangot városfejlesztési igényeiknek. E tekintetben az a tény, hogy az Építésügyi Minisztérium elnevezése 1967. április 14-én Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumra változott, bátorítást adott. Az 1967. áprilisában megválasztott országgyűlés első téli ülésszakán, 1967. decemberében, a Magyar Népköztársaság 1968. évi költségvetéséről szóló törvényjavaslat vitájában több alkalommal szóba került a várossá nyilvánítások ügye, mint stratégiai jelentőségű fejlesztési kérdés. December 20-án Gonda György képviselő ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „Az előző évek költségvetési vitáiban időnként hangot kapott a gyorsuló urbanizációs folyamat. Néhány éve a járási székhelyek fejlesztése, mint kívánatos és támogatásra érdemes ügy vetődött fel, ma azonban már számos helyen az építkezések üteme, a települések javuló rendezettségé, új közművek építése mutatja a bekövetkezett változásokat. Néhány ilyen településünk közelíti vagy már el is érte azt a színvonalat, amelynek alapján várossá lehetne egyeseket minősíteni. Hangsúlyozom azonban, hogy ennek végső megítélése semmiképpen nem lehet helyi, sokszor elfogult vélemény tárgya, ennek csak az objektív körülmények elbírálása lehet forrása. De ott, ahol ez adott, és nemcsak elfogult érvek, hanem tények szólnak a várossá minősítés mellett, ott lehetővé kellene tenni ezt a változást. Ez olyan belső erőt adna településeink igényes gyarapodásához, amiről nem lenne szabad lemondani.”⁵³

A nem sokkal őt követő hozzászóló, Valter Imre képviselő néhány általános megállapítást követően még konkrétabban fogalmazott: „Siófok megérett arra, hogy város legyen, mert ezt kívánja a megye érdeke, ezt kívánja a lakosság és maga az élet is.”⁵⁴

A vita tovább folyt. Két nappal később Böhm József képviselő – ismét Somogy kapcsán – kijelentette, hogy „a lakosságnak ott, helyben kell élet- és foglalkoztatási lehetőséget biztosítani. Erre pedig a jelenleg rendelkezésre álló eszközeink realisabb alapokon való elosztásával megvan a lehetőségünk. Rendkívül nehéz helyzetet teremt, és megyénk fejlődését hátrányosan befolyásolja, hogy a városi lakosság aránya csupán 15 százalék, a 362 ezer lakosú megyében egy város van. Ha a várossá nyilvánítás során korábban országosan előre is szaladtunk, olyan helységeket, járási székhelyeket, mint például Siófok, Nagyatád, – ahol a várossá nyil-

⁴⁹ Vö.: Ádám Antal: A Népköztársaság Elnöki Tanácsa. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959.

⁵⁰ 143/1950. (V.18.) M.T. rendelet a megyei tanácsok, valamint a budapesti városi tanács felállításáról és működésük megkezdéséről; 196/1950. (VII.25.) M.T. rendelet a budapesti városi kerületi, a járási és a városi tanácsok felállításáról és működésük megkezdéséről

⁵¹ 1954. évi X. törvény a tanácsokról = Magyar Közlöny, 1954. 73. szám, szeptember 25.

⁵² 12/1954. NET határozat Miskolc, Debrecen, Pécs és Szeged városoknak megyei tanácsi jogú városként közvetlenül a Népköztársaság Elnöki Tanácsa alá rendeléséről = Magyar Közlöny, 1954. 75. szám, október 1.

⁵³ Az Országgyűlés 8. ülése, 1967. december 20-án, szerdán. In: Az 1967. évi április hó 14-ére összehívott országgyűlés naplója. Hiteles kiadás. I. kötet, 1–20. ülés (1967. IV. 14 – 1968. XII. 19.). Budapest, 1975. 587–588. o.

⁵⁴ Uo. 615. o.

vánítás feltételei lényegében jelenleg is adottak, igazgatási létszámfeltételei megteremthetők – városná kellene nyilvánítani. Egy adott területen a város hiánya az egész terület gazdasági, kommunális, kulturális, egészségügyi helyzetére, társadalmi struktúrájára hátrányosan hat. A mi megyénk viszonylagos elmaradottsága, elnéptelenedése – jelentős mértékben – úgy ítéljük meg –, erre is visszavezethető.⁵⁵

Vályi Péter pénzügyminiszter válaszában kijelentette: „a tanácsokkal összefüggő kérdés-csoport, ami itt többször hangot kapott: a városiasodásnak a kérdése. Valóban az országban igen sok olyan község van, amely lassacskán megérlelődik, érik azzá, hogy városná váljék. Én nem hiszem, hogy bárkinek is a kormányban volna valami kifogása ez ellen. És nem hiszem, hogy a Pénzügyminisztériumnak volna valami kifogása ez ellen. Itt egy dolgot kell figyelembe venni. Kívánatos dolog és örömdetes dolog az urbanizálódás, nagyobb községeinknek kulturáltabbá, kommunális szempontból jobban ellátottá váló válása, de ugyanakkor azt is tudni kell, hogy kommunális célokra, kulturális célokra, igazgatási célokra mi meghatározott alapokkal, meghatározott pénzügyi eszközökkel rendelkezünk. Én úgy fordítanám meg ezt a kérdést, hogy amennyiben a megyék és az illető községek rendelkezni fognak az új rendszer keretén belül megfelelő pénzügyi alapokkal, amelyekkel tényleg alá lehet támasztani valamely községnek városná válását, akkor nem lesz akadálya azt hiszem senki részéről sem, hogy ez megvalósuljon.”⁵⁶

Vályi Péter bejelentése növelte a képviselők és a helyi politikusok kezdeményezési bátorságát. Pozitív kicsengésű válasza mindazonáltal kormányálláspontot tükrözött, mert – mint az alább közölt dokumentumból kiderül – a kormány már 1965-ben feladatul szabta a kérdéskör vizsgálatát, nyilvánosságra nem hozott határozatban. A parlamenti vita hatására 1968 elején újabb titkos kormányhatározat született. Ennek nyomán a Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya hamarosan elkészítette az előterjesztést a városná nyilvánítások menetrendjéről. Az 1968. május 14-én kelt, szigorúan titkos minősítésű „Tájékoztató egyes községek városná alakítása tárgyában” című dokumentumot teljes terjedelemben közöljük:

1. számú dokumentum⁵⁷

Minisztertanács

Tanácsszervek Osztálya

Szigorúan titkos

Tájékoztató egyes községek városná alakítása tárgyában

1. A Kormány 1965-ben 3178/1965. szám alatt határozatot hozott a tanácsszervek munkájának továbbfejlesztéséről. E határozat 9. pontjában foglalt feladatok között egyes községek városná alakításának kérdéseit is meg kellett vizsgálni.⁵⁸

⁵⁵ Az Országgyűlés 10. ülése, 1967. december 22-én, pénteken. In: Az 1967. évi április hó 14-ére összehívott országgyűlés naplója, i. m. 769–770. o.

⁵⁶ Uo. 789. o.

⁵⁷ MNL XIX-A-2-f-467-1968 493.d. 32/1968.I.TÜK. Gépirat, 3 o. Az iraton szereplő kézirásos bejegyzéseket szögletes zárójelbe tett dőlt betűvel jelzem.

⁵⁸ A határozat elolvasható: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MNL_OL_XIX_A_83_b_377_3146_3190/?pg=274&layout=

2. A határozat végrehajtásának előkészítésére a Tanácsszervek Osztálya szervezésében az érdekelt minisztériumok képviselőiből, valamint más szakemberekből bizottság alakult. A bizottság megállapította a települések városi jellegének vizsgálata során alkalmazandó módszereket, a városi jelleg fő kritériumait, majd ezek érvényesítésével a Várostervező Vállalat⁵⁹ részletes elemzéseket dolgozott ki a számításba vehető községekről. Ennek alapján a bizottság 12 községet tartott alkalmasnak arra, hogy viszonylag rövid időn belül a városok sorába kerüljön:

1. Baranya megyében: Szigetvár, 2. Békés megyében: Békés, 3. Békés megyében: Szarvas, 4. Borsod megyében: Tizzaszederkény, 5. Győr megyében: Kapuvár, 6. Pest megyében: Gödöllő, 7. Somogy megyében: Siófok, 8. Szabolcs megyében: Kisvárd, 9. Szabolcs megyében: Mátészalka, 10. Tolna megyében: Dombóvár, 11. Vas megyében: Sárvár, 12. Veszprém megyében: Tapolca.

A bizottság távolabbi perspektívában még további 14 község várossá alakítását látta reálisnak. A vizsgálat alapján a Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya tárgyalta a megyei pártbizottságokkal és a tanácsi vezetőkkel. Néhány esetben a várossá szervezést össze kellett volna kapcsolni egyes járások átszervezésével, megszüntetésével. Néhány megye más községek várossá alakítására is tett javaslatot, mint pl. Fejér megye: Mór; Veszprém: Balatonfüredre stb. E javaslatok utólag ugyancsak hasonló módon vizsgálatra kerültek. Megállapítható volt, hogy ezen újabb javaslatok perspektívában nem megalapozatlanok, azonban a városi színvonal elérése érdekében még egy bizonyos időszakon át fokozottabban kell fejleszteni közműveiket és közműveiket.

3. A tárgyalások eredményeként az eredetileg javasolt 12 község közül 5 (Szigetvár, Szarvas, Tizzaszederkény, Gödöllő, Tapolca) várossá alakult 1963–1966-ban. A jelzett többi község várossá alakulása lekerült a napirendről, elsősorban a nagy községek városias fejlesztésére fordítható beruházási eszközök viszonylagos korlátozottsága miatt. Időnként azonban ismételten újabb javaslatot tesznek az érdekelt megyei szervek.

4. Ez év elején – az Országgyűlés 1967. decemberi ülészekán elhangzott több hozzászólás és javaslat alapján – a Kormány is foglalkozott e kérdéssel; 3008/1968. számú határozatának 2. pontja szerint: „Több járási székhely és nagyobb község (pl. Siófok, Nagyatád) az utóbbi évek fejlődése eredményeképpen megközelítette a várossá alakulás szintjét. Az építésügyi és városfejlesztési miniszter és a Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya vezetője az érdekelt megyei tanács végrehajtó bizott-

⁵⁹ Helyesen: Városépítési Tervező Vállalat, amely 1967. január 1-től, tehát a feljegyzés keletkezésekor már a Városépítési Tudományos és Tervező Intézet (VÁTI) nevet viselte.

ságokkal vizsgálja meg azokat a községeket, amelyek várossá alakításukhoz saját fejlesztési alapjukból a feltételeket biztosítani tudják, s az átszervezésekre folyamatosan tegyenek javaslatot." E határozat végrehajtásaképpen - elsősorban a 2. pontban felsorolt, de még várossá nem szervezett községek tekintetében - a tárgyalások eredményétől függően folyamatosan készülnek majd a várossá szervezésre vonatkozó javaslatok.

Budapest, 1968. május 14.

(saját kezű aláírás)

Dr. Dallos Ferenc

a Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya vezetője

[Egységes fejlesztési terv lesz a IV. ötéves T[erv]-re.]

A fenti előterjesztés Sárospatak szempontjából legfontosabb üzenete az, hogy 1965-ben még nem szerepelt a kormány által rövid távon várossá alakítandó 12 település között, ugyanakkor a szövegből nem derül ki, hogy a hosszú távon fejlesztendő további 14 község között ott volt-e. Másrészt az előterjesztés világossá teszi, hogy időközben a „tizenkettek” többségének várossá alakítása is lekerült a napirendről, amely viszont impliciten arra is engedhetett következtetni, hogy újra megnyílt a pálya mindenki számára.

Sárospatak, a Trinitárius kolostor

Sárospatak